KRONIKA ZAMKOWA – ROCZNIKI • NR 5 (71)/2018
THE CASTLE CHRONICLES. ANNALS 5 (71)/2018
ISSN 0239-4898

PHILIPP II HOLBEIN – ZŁOTNIK I AGENT ARTYSTYCZNY ZYGMUNTA III W ŚWIETLE DOKUMENTÓW Z NÁRODNÍ ARCHIV W PRADZE

PHILIPP II HOLBEIN – GOLDSMITH AND ART AGENT TO SIGMUND III IN LIGHT OF DOCUMENTS FROM THE NÁRODNÍ ARCHIV IN PRAGUE

Jacek Żukowski

Zamek Królewski w Warszawie - Muzeum
e-mail: jzukowski@zamek-krolewski.pl
ORCID: 0000-0002-3931-8695

ABSTRACT

In 1607, on pretext of unpaid customs duty, on the border with the Polish-Lithuanian Commonwealth of imperial officials confiscated silver tableware of the Polish royal court, entrusted to the care of goldsmith Philipp II Holbein (1553–1632). Commissioned by Queen Constance, the artist was to rework the ceremonial vessels, most of which had formerly belonged to Anna Habsburg (d. 1598), and gifts from representatives of Polish nobility. The silverware were to be "refined or reworked in a Nuremberg or Augsburg fashion". The set was made up of e.g. 72 silver large bowls bearing the coat of arms of Anna Habsburg, 38 tankards, 5 sets of bowls with pitchers, 8 silver flasks, 2 bigger flasks on chains, 4 gilt serving plates, a silver ewer (partially gilt), a cupboard plate, and a water kettle. The collection moreover included late Mannerist tableware, such as three decorative galleys, a figural group with virgins and the Cupid, a lamp with the motif of a deer, and a gilt rooster.

A way out of the problem was found only in the summer of 1609, and most of the confiscated artefacts reached their destination. The dispute between the emperor and the king, taking place in the period 1607–1609, was no doubt indirectly triggered by the antagonisms between increasingly sick Rudolf II and his brother Matthias Habsburg.

As early as 1605, as *S.R.M. jubilerus*, Holbein was present in Krakow, where together with his wife he ran "open shops with silverware". In time, he would sign documents as "Philipp Holbein, Their Royal Highnesses in Poland and Sweden court servant and agent in Augsburg". He was an intermediary e.g. during Sigmund III's acquisition of jeweller's items. It was most

likely thanks to the recommendation by the Polish king that the goldsmith started to render his services to Emperor Rudolf II and then of Matthias.

Published original records from the Národní archiv in Prague are but significant excerpts concerning the dispute about the royal silverware. The entire file includes at least 53 documents of letters of Sigmund and Constance of Austria (to Maria Anna of Bavaria, the emperor, archdukes Ferdinand, Matthias and Leopold of Tirol, and to councillors, judges and judicial associates of the Bohemian Customs Chamber), the correspondence and patents of Holbein and court envoys, finally letters by Rudolf II and copies of his officials' files.

KEYWORDS

Sigmund III, Constance of Austria, Rudolf II, Philipp II Holbein, silver tableware, Augsburg, Krakow

Jacek Żukowski
Zamek Królewski w Warszawie – Muzeum

PHILIPP II HOLBEIN – ZŁOTNIK I AGENT ARTYSTYCZNY ZYGMUNTA III W ŚWIETLE DOKUMENTÓW Z NÁRODNÍ ARCHIV W PRADZE

W 1607 r. cesarscy urzędnicy celni zatrzymali w Bytomiu, na granicy z Rzecząpospolitą, srebro stołowe polskiego dworu będące wcześniej pod pieczą złotnika – syna złotnika i ojca złotników – Philippa II Holbeina (1553–1632, członek Wielkiej Rady Augsburga od 1603 r.[1], czasem stosujący wersję nazwiska „Holbain"). Artysta na żądanie Zygmunta III, a właściwie na zlecenie królowej Konstancji, miał „nieco przerobić" tuzin mis oraz szereg „wszelkiego rodzaju starych naczyń", w tym „zużyte srebra" – naczynia paradne przesłane kilka (?) miesięcy wcześniej, w większości należące jeszcze do zmarłej w 1598 r. Anny Habsburżanki (stąd ranga emocjonalna owych przedmiotów) oraz dary od przedstawicieli polskiej szlachty. Złotnik miał zająć się modernizacją sreber – przetworzeniem „na sposób bardziej wytworny lub na modę norymberską bądź augsburską" (Aneks 1). W skład zbioru wchodziły 72 srebrne duże misy ozdobione herbem Anny Habsburżanki, 38 rozmaitych kufli z pozłacanego srebra, 5 kompletów mis z nalewkami, 8 srebrnych buteleczek i 2 większe flasze na łańcuchach, nadto 4 pozłacane patery, wreszcie sporych rozmiarów srebrny dzban (częściowo pozłacany), talerz kredensowy, czajnik na wodę, puszka w futerale (z przybornikami stołowymi?) etc. Kolekcja obejmowała także późnomanierystyczną galanterię stołową – w typie trzech dekoracyjnych galer (jedną wyróżniał mechanizm zegarowy), grupy figuralnej z pannami i kupidynem, lampki z motywem jelonka, wreszcie pozłacanego koguta.

Akt konfiskaty dwóch skrzyń podróżnych ze srebrem spowodował wzburzenie strony polskiej i zrodził żywiołową wymianę korespondencji. Cesarscy celnicy powoływali się na brak odpowiedniego zezwolenia na wywóz tych obiektów z Rzeszy, Zygmunt III zdecydowanie domagał się zwrotu skrzyń („beczek") i wiozących je pojazdów, względnie ich równowartości pieniężnej. Zachowany szczegółowy wykaz przedmiotów opracowano na potrzeby roszczeń podnoszonych przez stronę polską[2]. Lokaje królewscy, tacy jak Hans Haiden, Heinrich von Voss, Hans Lobmayer, David Riequez, Hans von Pürbach i inni, figurują w zachowanych dokumentach jako posłańcy bądź wręcz

---

1 H. Seling, *Kunst der Augsburger Goldschmiede 1529–1868. Meister, Marken, Beschauzeichen*, t. 3, München 1980, s. 453.

2 Poniżej publikujemy jedną wersję inwentarza, dwie pozostałe, w tym dokument podpisany przez Hansa Haidena, różnią się niewiele w oszacowaniu wagi poszczególnych obiektów.

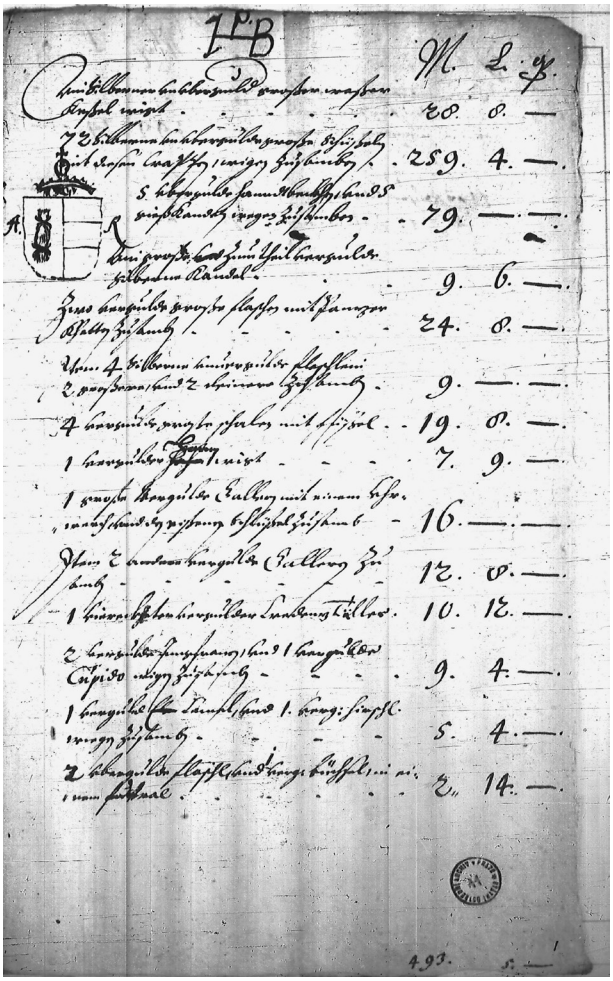

1. Lista zarekwirowanych w 1607 r. obiektów zaprezentowana 17 lipca 1609 r. Komorze Czeskiej przez Davida Riequesa, pokojowca Zygmunta III, Praga, Národní archiv, sygn. SM-Cizina, III-IV 2682. Repr. Archiwum Narodowe w Krakowie / List of objects confiscated in 1607, presented to the Bohemian Customs Chamber by *valet de chambre* to Sigmund III, David Rieques, on 17 July 1609, Prague, Národní archiv, signature SM-Cizina, III-IV 2682. Repr. National Archive in Krakow

autorzy stosownej korespondencji. Publikowane poniżej wyimki źródłowe z Národní archiv w Pradze (całość dokumentacji liczy przynajmniej 53 dokumenty!)[3] obejmują też list cesarza Rudolfa II w tej sprawie. Część korespondencji oraz niektóre spisy, a także certyfikat autorstwa zostały podpisane przez samego Holbeina. Miał on osobisty interes w zakończeniu sporu wokół konfiskaty srebra – dopóki nie dotarło ono na polski dwór, wszelkie wypłaty zostały wstrzymane.

Publikowane dokumenty to oczywiście jedynie fragment powstałej wówczas korespondencji – przywoływani autorzy wspominają m.in. o oficjalnych listach Zygmunta III, a przede wszystkim pismach Konstancji Austriaczki w tej sprawie, wysłanych przynajmniej kilkanaście razy, m.in. do matki, cesarza Rudolfa, arcyksiążąt Ferdynanda, Macieja oraz Leopolda Tyrolskiego. W praskim archiwum odnajdujemy oryginalne listy Zygmunta do cesarza Rudolfa z 31 sierpnia oraz 26 października 1607 r. (Aneks nr 1 i 2). Równolegle władca wysłał oficjalne pisma o zbliżonej treści zaadresowane do radców, sędziów i asesorów Czeskiej Komory. W wiedeńskim Haus-, Hof- und Staatsarchiv zaś znajduje się oryginalny list łaciński króla do cesarza z września 1608 r., opublikowany ostatnio przez Ryszarda Skowrona[4]. Władca prosi tu cesarza o interwencję we władzach celnych Komory, nalegając na zwrot swej własności (*argentum nostrum*), zawiadamia przy tym o wysłaniu w tej sprawie posłańca – Philipa Schnella. Dopiero

[3] Národní archiv, Praha, sygn. SM-Cizina, III-IV 2682 (bez paginacji) – zob. Archiwum Państwowe w Krakowie, mikr 101727, *Katalog mikrofilmów i fotokopii poloniców z archiwów zagranicznych*, zeszyt VI, Warszawa 1987, poz. 145.

[4] Zygmunt III do Rudolfa II, Kraków, 6 IX 1608 r., w: *The House of Vasa and the House of Austria. Correspondence from the Years 1587 to 1668*, t. 1: *The Times of Sigismund III, 1587–1632*, red. R. Skowron, Katowice 2016, poz. 192, s. 503–504.

latem 1609 r. znaleziono sposób na rozwiązanie problemu, a srebro – a raczej większość spośród skonfiskowanych artefaktów – dowieziono do miejsca przeznaczenia.

Holbein, złotnik i szlifierz diamentów na dworze cesarza, zabiegał o przychylność Zygmunta III jeszcze w początkach XVII stulecia. W 1603 r. sfinansował publikację graficznego portretu królewicza Władysława, rytowanego przez Wolfganga Kiliana, wraz z inskrypcją dedykacyjną: *Ad solem hunc orientem oculis animoque conversus Subiectissimae reveverentiae honorem exhibit Philippvs Holbein*[5]. Co więcej, rok później jego nakładem wydano w Wiedniu portret Zygmunta III rylca Aegidiusa Sadelera z dedykacją „Najjaśniejszemu, najpobożniejszemu i najpotężniejszemu władcy i panu Zygmuntowi III […] panu swemu najłaskawszemu ów dowód całkowitego oddania Świętemu Majestatowi najwierniejszy sługa P[hilipp] H[olbein] zadedykował"[6]. Owe przedsięwzięcia rychło przyniosły wymierne rezultaty. Dokument w Národní archiv w Pradze potwierdza, że już w 1605 r. Holbein jako *S.R.M. jubilerus* był obecny w Krakowie, w roku następnym dostarczył niemałą liczbę precjozów na dwór Dymitra Samozwańca. Miał on w stolicy wraz z żoną „otwarte sklepy ze srebrem" (*offene Silberläden*) prowadzone przez zarządcę Stefana Stenzela[7]. Zdaniem Andrzeja Ciechanowieckiego Philipp II Holbein służył dwóm pierwszym Wazom jako „nadzorca klejnotów i skarbnik nadworny z tytułem jubilera królewskiego i servitora [!] dworu". Według badacza to dzięki protekcji Zygmunta III złotnik wszedł w grono sług cesarza Rudolfa II, a następnie Macieja, po którego śmierci zyskał tytuł „rzeczywistego sługi dworskiego"[8].

Pomyślne zakończenie sporu wokół dwóch beczek srebra stołowego mogło skłonić Holbeina do pośrednictwa w sprawie miedziorytniczego portretu Zygmunta III na tle Smoleńska, zleconego w 1609 r. przez polski dwór Wolfgangowi Kilianowi, jednemu z augsburskich mistrzów rytownictwa, choć owa mediacja pozostaje w sferze hipotez i domniemań[9]. Faktem jest, iż złotnik odtąd podpisywał się jako „Philipp Holbein, Ich Królewskich Mości w Polsce i w Szwecji nadworny sługa i agent w Augsburgu". Pośredniczył m.in. w nabywaniu przez Zygmunta III obiektów jubilerskich – Władysław IV odziedziczył po ojcu dwa łańcuchy (diamentowy i rubinowy) zakupione u Holbeina właśnie[10]. Dopiero w 1625 r. godność augsburskiego agenta artystycznego przejął Hans Georg Peyerle (Peyrle, Bäuerle) – od lat często bywający zresztą na dworze wazowskim, pośrednik w kontaktach z dworem monachijskim[11].

---

5 J. Ruszczycówna, *Portrety Zygmunta III i jego rodziny*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Warszawie", t. 12, 1969, 1, s. 197, il. 30.

6 Ruszczycówna, *op.cit*., s. 201–204, il. 31.

7 W. Tomkowicz, *Przyczynki do historyi kultury Krakowa w pierwszej połowie XVII wieku,* Lwów 1912, s. 189, 227; *Gdzie Wschód spotyka Zachód. Portrety osobistości dawnej Rzeczypospolitej 1576–1763*; kat. wyst., red. J. Malinowski, Warszawa 1993, poz. 443.

8 A. Ciechanowiecki*, Złotnicy czynni w Krakowie w latach 1600–1700*, Buenos Aires 1974, s. 54.

9 J. Żukowski, *Portret konny Zygmunta III w Weimarze. Nieznany rysunek przygotowawczy do ryciny Wolfganga Kiliana*, „Kronika Zamkowa. Roczniki", 2016, 3 (69), s. 7–58.

10 Biblioteka Kórnicka PAN, MS 292, s. 275–292; W. Leitsch, *Augsburskie wyroby ze złota i srebra oraz dwór królewski za panowania Zygmunta III*, w: *Świat ze srebra. Złotnictwo augsburskie od XVI do XIX w. w zbiorach polskich*, kat. wyst., red. J. Żmudziński, A. Saratowicz, Kraków 2005, s. 31–33; E. Letkiewicz, *Klejnoty w Polsce. Czasy ostatnich Jagiellonów i Wazów*, Lublin 2006, s. 140.

11 J.A. Chrościcki, *Diplomazia e credito bancario. Rubens, Breugel dei Velluti e re di Polonia*, w: *Rubens dall'Italia all'Europa*, red. C. Limentani Virdis, F. Bottacin, Vicenza 1992, s. 95; Leitsch, *Augsburskie wyroby*…

Relacje Philippa II Holbeina z otoczeniem Zygmunta III z pewnością zasługują na dalsze pogłębione kwerendy źródłowe i refleksję naukową, przywołane poniżej dokumenty poświadczają jednak przede wszystkim rangę królewskiego srebra stołowego. Co znamienne, rokoszanie z kręgu Mikołaja Zebrzydowskiego i Janusza Radziwiłła oburzali się, że król na swoje wesele 1605 r. nie pożyczał od magnaterii sreber stołowych, ponieważ nie musiał tego czynić[12]. *Notabene*, właśnie roztruchany, czarki, zestawy kubków oraz nalewki z miednicami stanowiły najczęstszy typ prezentu weselnego dla Konstancji Austriaczki[13]. Jeszcze przed 1600 r. Zygmunt składał zamówienia u złotników augsburskich, wzbudzając podziw polskich magnatów, zaskoczonych zwłaszcza dużą liczbą naczyń szczerozłotych na królewskim stole[14]. Przypomnijmy tylko w tym miejscu, iż pieczę nad obiektami autorstwa takich złotników, jak Jean Barbier, Joachim Niclauss, Thomas Morier, Michael Fross, Jan Gregi, Jan Halsaltyn pełnili tzw. srebrowi – określenie to obejmowało stołowego, podstolego, kredencerza i piwniczego wchodzących w skład niższej służby pokojowej[15].

Status złotnictwa na przepojonym duchem kontrreformacji dworze królewskim wynikał m.in. ze szczególnej roli dzieł o funkcjach dewocyjno-wotywnych, relikwiarzy zwłaszcza[16], ale nade wszystko z pasji samego króla, który nadawał tej dziedzinie wielką rangę[17]. Złotnictwem, rytownictwem, snycerstwem, a nawet obróbką bursztynu władca oddawał się najpierw na Wawelu (*privatpokoj*), a potem w Zamku Królewskim w Warszawie, m.in. w swoim gabinecie na pierwszym piętrze wieży Altany oraz w *studiolo secreto* – prawdopodobnie na poziomie przyziemia. Zachował się list Hansa Wisenberga do Urszuli Meyerin, napisany latem 1621 r., z którego wynika, że dostarczano królowi materiały konieczne do wykonywania prac złotniczych[18]. Z okresu obejmującego pierwsze 10 lat panowania posiadamy również dowody potwierdzające jego działalność złotniczą, m.in. fakt sprowadzania narzędzi z Grazu. W grudniu 1595 r. Anna Habsburżanka informowała, że jej mąż przygotowuje dla teściowej bransoletę. Wkrótce zaś panna Urszula donosiła: „Teraz Jego Królewska Mość pracuje nad bransoletą dla Waszej Książęcej Wysokości. Jestem pewna, że gdy Wasza Książęca Wysokość zobaczy, jak Jego Królewska Mość ją wykonał, Wasza Wysokość ucieszy się z całego serca. To żmudna i długa praca, ale myślę, że niedługo będzie gotowa. Król jest niezwykle dumnym złotnikiem!".

---

12 *Rokosz Zebrzydowskiego: materyały historyczne poprzedzone przedmową i rozprawą pod tytułem Konfederacya i rokosz w dawnem prawie państwowem polskiem*, wyd. A. Rembowski, Warszawa 1893, s. 473.

13 Biblioteka Narodowa w Warszawie, rkps III 3087, s. 214–215; Biblioteka Książąt Czartoryskich, rkps 100, s. 401–402.

14 Leitsch, *Augsburskie wyroby*…

15 Przed 1605 r. srebrowym królewskim był niejaki Dimitr; 3 I 1605 r. za kwartał zapłacono srebrowym KJM: p. Szablińskiemu (64 flor.), Borysowiczowi (57 flor. 10 gr), Kalinie (13 flor.), Paprockiemu (13 flor.), a nadto sługom p. Opackiego (39 flor.), Doroczynowiczowi (3 flor.) i Miluskiemu (20 flor.), Archiwum Główne Akt Dawnych, Archiwum Skarbu Koronnego, Rachunki Królewskie 337, k. 216 v.

16 W. Leitsch, *Das Leben am Hof König Sigismunds III. von Polen*, Wien 2009, t. 2, s. 2410–2416.

17 Ostatnio: J. Żukowski, *Zygmunt III przy tokarce, czyli wielki* dilettante *na polskim tronie*, „Mówią Wieki", 2016, 7 (678), s. 18–21.

18 Riksarkivet, Stockholm, Extranea 111/13, Hans Wisenberg do Urszuli Meierin, Kraków, 4 VII 1621 r. zob. Leitsch, *Das Leben…*, t. 2, s. 960.

2. Sejf beczkowy, 1. połowa XVII w., Muzeum Diecezjalne w Łowiczu. Fot. J. Żukowski / Barrel safe, 1st half of 17th c., Łowicz Diocesan Museum. Photo J. Żukowski

„Bransoleta jest już gotowa, ta nad którą pracował mój małżonek" – pisała dumna królowa pod koniec roku[19]. W listopadzie dwa lata później kamerdyner Georg Schiechel raportował arcyksiężnej Marii Annie, że króla nic „nie cieszy obecnie bardziej, aniżeli prace złotnicze i Leon [pies – przyp. J.Ż.]". Jeszcze miesiąc później królowa pisała: „Jej Wysokość nie potrafi sobie wyobrazić, jaką wielką radość królowi sprawia złotnictwo"[20]. W literaturze mowa jest o ok. 20 przedmiotach sztuki złotniczej, co do których uważa się, że ich autorem jest król. Tylko w niewielu przypadkach istnieją jednak rzeczywiście wiarygodne informacje potwierdzające, że suweren wykonał dane dzieło *manu propria.* Choć źródła o tym milczą, oczywiście Zygmunt zawsze współpracował z profesjonalistami, stąd zapewne szczególna jego estyma do pracy ich rąk[21].

Niezwykle efektowny zbiór wazowskich paradnych naczyń srebrnych jako historyczny zestaw upominków dla rosyjskich carów zachowany po dziś dzień na Kremlu odnosi się głównie do złotnictwa korpusowego, służącego ozdobie środka stołu oraz eksponowania na drobiazgowo aranżowanych kredensach w królewskich rezydencjach[22]. Wazowskiej zastawy stołowej

---

19 Hausarchiv Familienkorrespondenz A, Wien, sygn. 40, Anna Habsburżanka do arcyksiężnej Marii Anny, Kraków, 1 XII 1595 r., s. 194–197; *ibidem*, sygn. 44, Urszula Meierin do arcyksiężnej Marii Anny, Kraków, 12 XII 1595 r., s. 8–13; *ibidem*, sygn. 40, Anna Habsburżanka do arcyksiężnej Marii Anny, Kraków, 29 XII 1595, s. 211–218 – zob. Leitsch, *Das Leben*..., t. 2, s. 260–261.

20 Hausarchiv Familienkorrespondenz A, Wien, sygn. 45, Georg Schiechel do arcyksiężnej Marii Anny, Warszawa, 8 listopada 1597 r., s. 63–64 – zob. Leitsch, *Das Leben*..., t. 2, s. 260; Hausarchiv Familienkorrespondenz A, Wien, sygn. 40, Anna Habsburżanka do arcyksiężnej Marii Anny, Warszawa, 19 XII 1597 r., s. 260–264 – zob. Leitsch, *Das Leben*..., t. 2, s. 260.

21 Leitsch, *Das Leben*..., t. 2, s. 960.

22 *Skarby Kremla. Dary Rzeczypospolitej Obojga Narodów*, kat. wyst., red. N.W. Raszkowan, I.A. Zagorodniaja, A. Saratowicz-Dudyńska, Zamek Królewski w Warszawie, Warszawa 1998, m.in. poz. nr 17–19, 22, 23, 25.

o charakterze użytkowym zachowało się stosunkowo niewiele[23], stąd szczególna ranga każdego nowego źródła jej dotyczącego.

W 1642 r. królewna Anna Katarzyna Konstancja Wazówna na 50 „furmańskich wozach wiedeńskich" wywiozła do Neuburga i Düsseldorfu w wyprawie posagowej srebra stołowe szacowane na 100 tys. talarów. Przygotowano specjalny *Silberwagen* wyposażony we wzmacniające konstrukcję całości szyny i osie szczególnej budowy[24]. Pośród precjozów znajdowała się tu m.in. „służba szczerozłota, miednic złotych z nalewkami kilka, kuflów, konwie niebardzo wielkie, konewki, czary, czarki, tace […]; lamp 2; lichtarzów kościelnych 12 i inszych sztuk od złota […]; służba kryształowa we złoto oprawna szumna bardzo"[25]. Prawdopodobnie w skład owego zbioru wchodziła część spośród dzieł złotniczych będących przedmiotem cesarsko-wazowskiego sporu w latach 1607–1609, z pewnością stanowiącego pochodną antagonizmów pomiędzy coraz bardziej podupadającym na zdrowiu Rudolfem II a jego bratem Maciejem Habsburgiem.

---

[23] Zob. nalewkę i misę w zbiorach monachijskiego Muzeum Rezydencji, J. Żukowski, *Infantka Anna Katarzyna Konstancja i kultura artystyczno-kolekcjonerska dworu wazowskiego*, „Biuletyn Historii Sztuki", t. 89, 2017, nr 2, s. 233–310, il. 22–24.

[24] Bayerisches Hauptstaatsarchiv, München, Kasten blau 334/14, k. 1–108 – zob. Żukowski, *Infantka…,* s. 276.

[25] Biblioteka Raczyńskich w Poznaniu, rkps 378, k. 31 v.

ANEKSY[26]

1. Zygmunt III do cesarza Rudolfa, Kraków, 31 sierpnia 1607 r.

Serenissimo et excellentissimo domino domino Rudolpho, divina favente clementia electo Romanorum imperatori semper augusto ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae etc. regi infanti Hispaniarum, archiduci Austriae, duci Burgundiae, Stiriae, Carintiae, Carniolae, Virtembergae, comiti Tirolis etc. domino consanguineo et affini carissimo et honorando. Sigismundus tertius Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Livoniae nec noc Suecorum, Gothorum, Vandalorumque etc. haereditarius rex. Salutem ac mutuae benevolentiae omnisque faelicitatis incrementum. Serenissimae et excellentissimae princeps domine consanguinee et affinis carissimae et honorande.

Philippo Holbein Augustano, cuius opera, a multas iam annis in comparanda elaborandaque supellectili nostrae aureae argenteque utimir, superioribus mensibus non leve argentis pondus dedimus, ut id quod id informe erat, commodiori nostro usui, in eligantiorem modum, vel Norimbergae, vel Augustae redigi curaret. Quod quidem argentum, certo temporum respect, diplomae a nobis non accepto, duobus doliis inclusit notaque suae insignivit. Ministri tamen et utctores eius, mox in finibus Bohemiae, omnibusque, huic argento nostro initeerunt, idque sibi nomine portiorii, non persoluti vendicarunt, licit argentum hoc, nostrum esse aperte dimonstraretur, omnisque eius rei probandae, securitas sponderetur, ipsique expectaturos se iam iam ad futuras literas nostras, idipsum attestantes promissisent: quod quidem, quoniam insigni damno et iniuria nostra ab iis factum sit, amanter, a Maiestate Vestrae Caesareae postulamus, velit datis ad exactores illos mandatis, serio eos iubere, ut argentum hoc ditto Holbein mandatario argentique nostro, vel ipsis ministris, integrae restituant. Omnino confidimus Maiestatem Vestrae Caesareae, mutuae necessitudini dignitatique nostrae, aequitatique ipsi, id concessuram nec tam insigni detrimento, absque illa causa affici nos passuram. Quidquid vicissim, in simili vel omni alio genere officii Maiestati Vestrae Caesareae praestare poterimus, studiose id semper ac prompti benevoleque facturi sumus. Deus Optimus Maximus, Maiestatem V. C., quam diutissime salvam et incolumem, conservare dignetur.

Data Cracoviae ultimae Augusti anno Domini MDCVII regnorumque nostrorum Poloniae XX, Sueciae XIV.

Eiusdem Maiestatis Vestrae Caesareae consanguineus et affinis
Sigismundus rex

[TŁUMACZENIE]

Do najjaśniejszego i najdostojniejszego pana Rudolfa, z Bożej łaski wybranego cesarzem rzymskim, po wieki Augusta, króla Niemiec, Węgier, Czech, Dalmacji, Chorwacji, Slawonii itd., infanta Hiszpanii, arcyksięcia Austrii, księcia Burgundii, Styrii, Karyntii, Karnioli, Wirtembergii, hrabiego Tyrolu itd., najdroższego krewnego i czcigodnego sąsiada.

---

[26] Transkrypcja: Felicitas Kolb; tłumaczenie tekstów niemieckich: Małgorzata Hoc, łacińskich: Anna Kłys-Mela.

Zygmunt III, z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, inflancki, a także dziedziczny król Szwedów, Gotów i Wandalów. Z chęcią powiększenia wzajemnej przychylności [przesyła] pozdrowienia i życzenia wszelkiej pomyślności najjaśniejszemu i najdostojniejszemu panu władcy, najdroższemu krewnemu i czcigodnemu sąsiadowi.

Philippowi Holbeinowi z Augsburga, z którego kunsztu od wielu już lat korzystamy, w poprzednich miesiącach przekazaliśmy wcale nie lekki ładunek srebra do starannego opracowania naszych złotych i srebrnych przedmiotów, aby zadbał o przetworzenie tego, co było bezkształtne, w [rzeczy] bardziej przyjemne dla naszego użytku, na sposób bardziej wytworny lub na modę norymberską bądź augsburską. Zaprawdę więc owo srebro, z pewnością ze względu na brak czasu, nie otrzymawszy od nas pisma urzędowego, zamknął w dwóch skrzyniach i przystawił swoją pieczęć. Jednakże urzędnicy i jego przeciwnicy na granicy czeskiej do całego tego naszego srebra dotarli i je sobie przywłaszczyli w imię nieopłaconego cła, chociaż wykazano jasno, że srebro to jest nasze. Wystawione na próbę bezpieczeństwo całej tej rzeczy zostało poręczone i ciż sami obiecali, że oczekują na nasze listy to samo zaświadczające. Ponieważ zaiste to zostało przez nich uczynione na poważną szkodę i krzywdę naszą, prosimy życzliwie Waszą Cesarską Mość, aby zechciał, wydawszy rozporządzenie dla owych poborców należności, rozkazać z powagą, żeby owi ludzie to srebro wspomnianemu Holbeinowi, któremu [uprzednio] przekazano nasze srebro, lub stosownym urzędnikom oddali nietknięte. Całkowicie ufamy, że Wasza Cesarska Mość ze względu na wzajemne związki i naszą godność oraz samą sprawiedliwość nie wyrazi zgody na tak poważną szkodę i z tego powodu nie pozwoli, żebyśmy jej doznali. My zaś z drugiej strony cokolwiek będziemy mogli pomóc w podobnej lub jakiegokolwiek innego rodzaju powinności, zawsze to uczynimy z własnej woli gorliwie i chętnie.

Niech Bóg Wszechmogący raczy zachować Waszą Cesarską Mość jak najdłużej bezpiecznego i zdrowego.

Dane w Krakowie ostatniego dnia sierpnia roku 1607, 20. roku panowania w Polsce, 14. w Szwecji.

Waszej Cesarskiej Mości krewny i sąsiad
Król Zygmunt

2. Zygmunt III do cesarza Rudolfa, Kraków, 26 października 1607 r.

Serenissimo et excellentissimo domino domino Rudolpho, divina favente clementia electo Romanorum imperatori semper augusto ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae etc. regi infanti Hispaniarum, archiduci Austriae, duci Burgundiae, Stiriae, Carintiae, Carniolae, Virtembergae, comiti Tirolis etc. domino consanguineo et affini carissimo et honorando. Sigismundus tertius Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Livoniae nec noc Suecorum, Gothorum, Vandalorumque etc. haereditarius rex. Salutem ac mutuae benevolentiae omnisque faelicitatis incrementum. Serenissimae et excellentissimae princeps domine consanguinee et affinis carissimae et honorande.

Cogimur, non sine aliquo doloris sensu, iterato, Maiestati Vestrae Caesareae conqueri de Camera Bohemica, quae non cessat in dies, maiori nos iniuria afficeri. Quodquam magis dolendum, simul et mirandum nobis vedetur, cognitum habemus, Maiestatem Vestrae Caesareae, mutuae nostrae benevolentiae et cognationi omnumque regum et principum inter se consuetudini, abunde satisfecisse. Mandamusque ad eos, seria dedisse, se res nostras, thelonei nomini retentas, distractas quidem solvent, caeteras vero omnes, liberas et immunes dimittant. Sunt tamen adeo praefraecti, ex iis nonnulli, nec enim omnes, Maiestatis Vestrae Caesareae voluntati adversari putamus, ut cupidituti suae et pertinaciae, tam autoritatem Maiestatis Vestrae Caesareae, quam dignitatem nostrum et aequissimae iurae, posthabere non vereantur. Sane, cum nullam causam probabilem, cernere possimus, cur tam inique et obstinate nobiscum agant, venit nobis in mentem suspicari, a iis, qui hactenus, tantas turbas in Regno nostro concitarunt, ad id persuasos eos, et inductos, cum illi nimirum, iudissent, detentione hac, non leviter, rebus nostris incommodari potuisse. Quapropter, iterum atque iterum, Maiestatem V. C. amanter petimus, [...] qua iam mutuae inter nos cognationi et amicitiae dignitatique nostrae, ac ipse aquitati benign concessit, ab iis, quicunque illi sint, perfringi aut ullo modo labefactari, nomenque nostrum Regium, eousque laedi ut ad lubiecem ipsorum, detentis curribus et equis nostris, accumulatas impensas facere, rebusque nostris tam diu caereri, cogamur. Nos vicissem operam dabimus, ut propensioni et benevolentiae Maiestatis Vestrae Caesareae in negotio, omni studio et voluntate, respondere possimus. Deus Optimus Maximus, Maiestatem V. C., quam diutissime salvam et incolumem, conservare dignetur.

Data Cracoviae die XXVI Octobris anno Domini MDCVII regnorumque nostrorum Poloniae XX, Sueciae XIV.

Eiusdem Maiestatis Vestrae Caesareae consanguineus et affinis

Sigismundus rex

[TŁUMACZENIE]

Do najjaśniejszego i najdostojniejszego pana Rudolfa, z Bożej łaski wybranego cesarzem rzymskim, po wieki Augusta, króla Niemiec, Węgier, Czech, Dalmacji, Chorwacji, Slawonii itd., infanta Hiszpanii, arcyksięcia Austrii, księcia Burgundii, Styrii, Karyntii, Karnioli, Wirtembergii, hrabiego Tyrolu itd., najdroższego krewnego i czcigodnego sąsiada.

Zygmunt III, z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, inflancki, a także dziedziczny król Szwedów, Gotów i Wandalów. Z chęcią powiększenia wzajemnej przychylności, [przesyła] pozdrowienia i życzenia wszelkiej pomyślności najjaśniejszemu i najdostojniejszemu panu władcy, najdroższemu krewnemu i czcigodnemu sąsiadowi.

Jesteśmy zmuszeni, nie bez poczucia bólu, żeby ponownie poskarżyć się Waszej Cesarskiej Mości na czeski urząd celny, który nie przestaje wyrządzać nam wielkiej krzywdy. Jeszcze bardziej jest to przykrym, skoro jednocześnie wiemy, co wydaje się nam godnym podziwu, iż Wasza Cesarska Mość była usatysfakcjonowana w pełni z naszej wzajemnej przychylności i zwyczajowego związku wszystkich królów i książąt.

I nakazujemy im zaprawdę, żeby to, co im zaiste przekazano, aby wszystkie nasze rzeczy zatrzymane w komorze celnej, zarówno zniszczone zwolnili, jak i pozostałe wszystkie, nieobcią-

żone i nietknięte odprawili. Są jednak między nimi [ludzie] wprost bezwstydni (niektórzy spośród nich, nie wszyscy), i sądzimy, że działając wbrew woli Waszej Cesarskiej Mości, z powodu swojej żądzy i samowoli nie obawiają się lekceważyć autorytetu Waszej Cesarskiej Mości, jak i godności naszej oraz sprawiedliwego prawa. Oczywiście, ponieważ nie możemy dojrzeć żadnego możliwego powodu, dlaczego postępują z nami tak niegodziwie i uparcie, przychodzi nam na myśl podejrzenie, że do tego [czynu] zostali oni przekonani i doprowadzeni przez tych, którzy dotąd wzbudzali tak wielkie zamieszanie w naszym Królestwie [rokoszanie], skoro wspomniani z pewnością mogliby przeszkodzić bardzo naszym sprawom takim zatrzymaniem [naszych rzeczy].

Z tego powodu ponownie prosimy życzliwie Waszą Cesarską Mość, [...] mając na uwadze pokrewieństwo między nami oraz dostojeństwo naszej przyjaźni i godności, aby sam łaskawą sprawiedliwością przyznał, że przez nich, kimkolwiek oni są, zostało zniszczone i naruszone na każdy sposób dobre imię naszego Królestwa i aż do tej pory jesteśmy zmuszeni dla ich przyjemności znosić szkody wobec skonfiskowanych naszych wozów i koni, dokonywać wysokich opłat i tęsknić za naszymi rzeczami.

My odwdzięczymy się w odpowiedzi za przychylność i życzliwość Waszej Cesarskiej Mości w pertraktacjach z gorliwością i chęcią.

Niech Bóg Wszechmogący raczy zachować Waszą Cesarską Mość jak najdłużej bezpiecznego i zdrowego.

Dane w Krakowie w dniu 26 września roku 1607, 20. roku panowania w Polsce, 14. w Szwecji.

Waszej Cesarskiej Mości krewny i sąsiad

Król Zygmunt

3. Philipp II Holbein do arcyksięcia Leopolda Tyrolskiego z prośbą o pomoc w odzyskaniu „polskiego srebra", data nieznana (koniec września 1607 r.?)

Durchlauchtester Erzherzog,

Gnädigster Fürst und Herr, Obwohl Ihre Fürstliche Durchlaucht vor diesem an die Römisch Kaiserliche Majestät wegen der zwei von der Böhmischen Kammer unbillig aufgehaltene Fäßlein Silbergeschirr, beiden Königlichen Majestäten zu Polen und Schweden gehörig freund-lich Intercediert, und nachmals über die vielfältig vor diesem geschehen Ihr Königlichen Majestät zu Polen an die Römisch Kaiserliche Majestät vor drei Wochen, so auch die Königin an den Herrn von Atimus zu geschrieben ist doch wider verhoffen, bis dato so wenig als vormals einige Resolution erfolgt.

Wann dann Ihr Fürstliche Durchlaucht vielleicht wiederum auf Prag reisen möchten, ist im Namen hochgedachter meiner allergnädigsten König und Königin, an Ihr Fürstliche Durchlaucht mein untertänigstes Bitten und Anliegen Ihre Fürstliche Durchlaucht wollen (wie von mir maß-gesetzt) dieser Silber halben mit Ihr Römisch Kaiserlichen Majestät etc. mündlich reden und Ihren Gnaden Herrn von Atimus dem dieser Sachen halben Ihr Königliche Majestät gar oft geschrieben für sich allergnädigst fordern lassen, und also ermahnen, damit die Justitia gepflegt und beide Königliche Majestäten Ihr Fürstlich Durchlaucht Herrn Schwager

und Frau Schwester das Ihrige, wie billig einmal bekommen möchten. Oder wo Ihre Fürstliche Durchlaucht nicht dahin reisen sollen, gemeldeten Herrn von Atimus nicht allein alle Notdurft gnädigst Sondern auch zuvorderst Ihr Kaiserliche Majestät noch ein Erinner-rungsschreiben, welches ich selbst zu Prag zu verantworten willens, mir allergnädigst mitzuteilen. Das werden beide Königliche Majestäten gegen Ihr Fürstliche Durchlaucht in ander weg, gewißlich und freundlich zu erkennen wissen, und Ihrer Fürstlichen Durchlaucht bin ich als deren aller-untertänigster Diener, nach Vermögen zuverdienen, ganz willig schuldig und bereit, Ihrer Fürstlichen Durchlaucht mich allergehorsamst befehlend.

Euer Fürstliche Durchlaucht Alleruntertänigster
und Gehorsamster Philipp Holbein beider
Königlichen Majestäten zu Polen und
Schweden Hofdiener und
Agent allhier.

[Außen:]
An die Fürstliche Durchlaucht Erzherzog
Leopold zu Österreich etc.

Philipp Holbein Aller-
untertänigstes
Supplicieren

Beide Königlichen Majestäten
zu Polen und Schweden
betreffend.

[TŁUMACZENIE]
Najjaśniejszy Arcyksiążę,

Najłaskawszy Książę i Panie, mimo że Wasza Książęca Wysokość raczył napisać uprzednio do Jego Cesarskiej Mości w sprawie dwóch niesłusznie zatrzymanych przez Czeską Komorę beczek ze srebrnymi naczyniami, aby wstawił się w imieniu Ich Królewskich Mości w Polsce i w Szwecji w należny im przyjacielski sposób – o czym następnie obszernie Jego Królewska Mość w Polsce pisał w liście do Jego Cesarskiej Mości przed trzema tygodniami, podobnie jak królowa do pana von Atimus – jednak wbrew nadziei do tego czasu nie zapadło żadne postanowienie w tej sprawie, podobnie jak i wcześniej.

Kiedy zatem Jego Książęca Wysokość być może ponownie zechce udać się w podróż do Pragi, w imieniu moich najjaśniejszych i najłaskawszych króla i królowej, składam na ręce Jego Książęcej Wysokości moją najpokorniejszą prośbę i życzenie (tak jak mi przystoi): by w sprawie tych sreber osobiście raczył porozmawiać z Jego Cesarską Mością itd. oraz łaskawie wezwał do siebie jegomość pana von Atimus (do którego ze względu na wspomnianą sprawę Jego

Królewska Mość dość często pisał) i domagał się, a nawet upomniał, żeby sprawiedliwości stało się zadość i żeby oboje Królewskie Moście – szwagier i siostra Jego Książęcej Wysokości – mogli otrzymać swoją własność, która im się należy. W przypadku gdyby Jego Książęca Wysokość nie udawał się jednak w podróż, byłbym wdzięczny, gdyby wspomniany pan von Atimus najłaskawiej nie tylko okazał mi wszelką pomoc, ale również przede wszystkim powierzył mi pismo do Jego Cesarskiej Mości z przypomnieniem, za którego to dostarczenie do Pragi ja osobiście odpowiadam. Bez wątpienia Oboje Królestwo wobec Waszej Książęcej Wysokości będą skłonni to z objawami przyjaźni docenić, a ja [tymczasem] pozostaję Jego Książęcej Wysokości najpokorniejszym sługą, któremu służyć będę na miarę możliwości, bardzo chętnie pozostanę dłużny i gotowy najposłuszniej spełniać rozkazy Waszej Książęcej Wysokości.

Waszej Książęcej Wysokości najpokorniejszy Philipp Holbein, obojga Królewskich Mości w Polsce i w Szwecji nadworny sługa i miejscowy agent.

[na zewnątrz]
Do Jego Książęcej Wysokości Arcyksięcia Leopolda Austriackiego etc.
Philippa Holbeina najpokorniejsza prośba
W sprawie Obojga Królewskich Mości w Polsce i Szwecji.

4. Philipp II Holbein do wicekanclerza Leopolda von Stralendorffa[27], bez daty, prawdopodobnie 1607 r.

Wohlgebohrener Gnädiger Herr Euer Gnaden bitte ich ganz gehorsam neben Übergebung beigelegtem nachfolgenden gründlichen wahrhaftigen Bericht, und Bitten, an gebührende Orte alleruntertänigst zu referieren.

Daß ich dieses Dutzend Schüsseln und allerlei altes Geschirr etliches zu verändern, und in zwei Reisetruhen zu richten von der Königin selbst empfangen habe, Daß kein königliches Wappen auf den Fässern gewesen, ist wegen des Polnischen Tumults und das der König eben gen Warschau auf den Landtag verreist unterlassen, gleichwohl am Grenzzoll zu Beuthen und überall auch in Prag ordentlicher Weise laut Mautzetteln vor [als] königliche Sachen angesagt worden. Daß der hiesige Mautner noch weniger andere, nachdem an dem Grenzzoll überall und in Prag ordentlicher Weise angesagt worden, kein Zins befugt, die königlichen Sachen zu eröffnen und desto weniger nachdem solches Silber nicht aus, sondern ins Land geführt worden, wohl aufzuhalten, bis weitläufiger Beweis [ge]kommen wäre. Daß die königlichen Patente alsbald erfolgt, ist in die Böhmische Kammer überantwortet [worden], und sie noch bei Händen haben. Daß Ihre Kaiserliche Majestät die Königin in absentia des Königs so nach Warschau vereist, [so]bald sie es erfahren, zweimal geschrieben, davon Ihre Kaiserliche Majestät Herr Hanibal ein Schreiben allergehorsamst überantwortet, Daß die Königin zum Drittenmal per hero an Ihre Kaiserliche Majestät

[27] Leopold von Stralendorff (1545–1626), wicekanclerz Rzeszy, zaufany Rudolfa II.

und Ihre Königliche Durchlaucht Erzherzog Matthias geschrieben, so auch Erzherzog Leopoldus. Daß Ihre Königliche Durchlaucht Erzherzog Matthias solchen Brief neben Original Beweisung der Stadt Beuthen und mein alleruntertänigstes Supplicieren, Euern Gnädigen Herrn von Strallendorff um Ihre Kaiserliche Majestät allergehorsamst zu Referieren überantwortet. Daß nachdem die Königin vernommen keine Antwort auf Ihr Schreiben, erfolgt, ein Kammerdiener per Graz gesandt, darauf Ihre Fürstliche Durchlaucht Erzherzog Ferdinand und seine Frau Mutter vier Schreiben per hero mit einem eigenen Boten so nach all hier gesandt, und drei aus Polen auf Antwort wartende. Zwei von denselben Schreiben sein an Ihre Kaiserliche Majestät, und zwei an Erzherzog Matthias, die an Ihre Kaiserliche Majestät hat Ihre Fürstliche Durchlaucht Agent Herr Tobias Fischer selig selbst Ihrem gnädigen Herrn von Strallendorff überantwortet. Die andern zwei an Ihre Fürstliche Durchlaucht Erzherzog Matthias habe ich per Wien gesandt, wie das in Kürze Ihrer Kaiserlichen Majestät wie ich nicht daran zweifle Bericht erfolgen soll. Nachdem diese Sachen so klar, und durchaus kein Contrabant ist, sein oder mag genannt werden, sondern dem König und Königin in Polen Unrecht und Gewalt von den Zöllnern und mit Consorten geschehen, Euer Gnaden bitte ich gehorsam der Justitia gemäß Ihre Kaiserliche Majestät unsern allergnädigsten Herrn mit dem Grund alleruntertänigst zu berichten, damit des Königs und Königin Silber ohne längeren Verzug relaxiert, und denen so solches verursacht nach Gelegenheit zu strafen. Daß ich aber oder die Unsern nicht solche Leute sind, wie uns die Mautner und Consorten vorhalten, als daß Ihre Kaiserliche Majestät wir um etlich wenig Gulden wegen des Zolls Unrecht tun sollen, da wir in der äußersten Not zu Wien zu Errettung des Vaterlandes vor zwei Jahren all das unser und all hier im Zahlamt über Zehntausend Gulden treulich und gutwillig hergegeben. In Wien im Namen Ihrer Kaiserlichen Majestät unserm allergnädigsten Herrn, haben sich Ihre Fürstliche Durchlaucht neben Ihrem gnädigen Herrn Hofpräsidenten Jergern[28], in drei oder vier Monat aufs längste zu bezahlen verschrieben, sein aber all bereit zwei Jahre vorüber und nicht ein Pfennig bis dato erhalten.

Ebenmäßig geschieht uns auch all hier im Zahlamt, deshalb Ihre Kaiserliche Majestät bitten wir allergehorsamst uns treuen Leuten die auch andern nicht wenig schuldig, allergnädigst zu bedenken, die Verordnung zu tun, daß wir einmal zu unserer Bezahlung kommen mögen, und Ihr Kaiserliche Majestät wie bisher mit dem unsern alleruntertänigst weiter dienen können. In währender Ungarischer Rebellion habe ich Philip Holbein, und mein Verwalter, Stenzel Stefan, durch Krakau all Ihrer Kaiserlichen Majestät Erzherzogen und andere Briefe zu Errettung der Stadt Neuperis und die Bergstädte nicht mit schlechter Gefahr und Unkosten und solcher Gelegenheit bestellt, daß alle Briefe hinein [ge]kommen, und zum Letzten da es gar gefährlich gestanden, habe ich durch unseren Verwalter Ihre Gnaden den Herrn Obersten von Buchaimb [Puchhaim] mit solcher Pra[k]tik[en] durch Polen hinein geholfen, daß durch sein Einkommen die Stadt Neuperes und die Bergstädte erhalten worden, Solches und alle anderen treue allergehorsamste Dienste Ihre Kaiserliche Majestät bitte ich aller untertänigst, zu beherzigen, und mit kaiserlicher und angeborener österreichischen Mildigkeit allergnädigst zu bedenken.

Ihrer Kaiserlichen Majestät unserm allergnädigsten Herrn, tue mich schließlich allergehorsamst und Euer Gnaden untertänig befehlen,

---

[28] Wolf Jörger.

Euer Gnaden
untertänigster Diener, Philip Holbein
[na kopercie]
An Ihre Gnaden dem wohlgebohrnen Herren, Herren Leopolto von Strallendorff

Untertänigst gründlicher
und wahrhaftiger Bericht,
auch Bitten
Philip Holbein

[TŁUMACZENIE]

Najszlachetniejszy, najłaskawszy Panie, wraz z prośbą o przekazanie załączonego, dokładnego i zgodnego z prawdą sprawozdania, najposłuszniej i najpokorniej proszę Waszą Łaskawość o przekazanie [niniejszej] relacji do odpowiednich instytucji.

Zlecenie dotyczące pewnego przerobienia tego tuzina półmisków oraz wszelkiego rodzaju starych naczyń, a nadto wykonania dwóch skrzyń podróżnych otrzymałem od samej królowej. Na skrzyniach nie znajdowały się żadne królewskie herby z powodu panujących w Polsce rozruchów [rokosz] oraz w obliczu faktu, że król właśnie zaniechał wyjazdu do Warszawy na posiedzenie sejmu. Zarówno przy opłacie celnej na granicy w Bytomiu, jak i wszędzie, również w Pradze, w zwykły sposób zgodnie z pokwitowaniami celnymi zadeklarowane zostały jako rzeczy należące do króla. Tutejszy celnik, a tym bardziej inni – skoro zostały zapowiedziane w zwyczajowy sposób przy opłacie celnej na granicy oraz w Pradze – nie byli upoważnieni do pobierania żadnych opłat, do otwierania królewskich rzeczy, a tym bardziej w przypadku, gdy tego rodzaju srebro nie było wywożone z kraju, ale do niego przywożone, nie byli uprawnieni do jego zatrzymania do czasu otrzymania obszernej dokumentacji. Królewskie patenty wkrótce dotarły, zostały przekazane Czeskiej Komorze i nadal tam się znajdują. Jej Królewska Mość, królowa, pod nieobecność króla wyjechała do Warszawy, a skoro tylko dowiedziała się [o sprawie], dwukrotnie pisała, a odpowiedź na pismo Jej Cesarskiej Mości najpokorniej przekazał pan Hanibal. Królowa po raz trzeci napisała o tym do Jego Cesarskiej Mości i Jego Królewskiej Wysokości arcyksięcia Macieja, a także arcyksięcia Leopolda. Jego Królewska Wysokość arcyksiążę Maciej taki list wraz z oryginałem zeznania z miasta Bytomia oraz mojej najpokorniejszej prośby Waszemu Łaskawemu Panu von Strallendorffowi przekazał, by zdać relację Jego Cesarskiej Mości.

Po tym, jak królowa dowiedziała się, że na jej pismo nie nadeszła żadna odpowiedź, wyekspediowała do Grazu kamerdynera, a następnie wysłała cztery listy do Jego Książęcej Wysokości arcyksięcia Ferdynanda i jego matki przez własnego posłańca tamże, a także trzy z Polski, czekające na odpowiedź. Dwa z tych listów skierowane były do Jego Cesarskiej Mości, a dwa do arcyksięcia Macieja; ten do Jego Cesarskiej Mości łaskawie przekazał osobiście Jego Książęcej Wysokości agent, pan Tobias Fischer, swojemu łaskawemu panu von Strallendorffowi. Pozostałe dwa do Jego Książęcej Wysokości arcyksięcia Macieja wysłałem do Wiednia, wkrótce powinny dotrzeć do Jego Cesarskiej Mości, o czym nie wątpię, powinien [także] nadejść raport.

Jak tylko opisywane kwestie zostaną wyjaśnione – że w żadnym wypadku nie chodzi tutaj o kontrabandę, czy jakkolwiek by to nazwać, ale niesłuszną krzywdę wyrządzoną polskiemu królowi i królowej przez celników i ich wspólników – Waszą Łaskawość proszę najposłuszniej, aby przez wzgląd na sprawiedliwość Jego Cesarska Mość naszym najłaskawszym Panom najłaskawiej zechciał podać przyczynę [zaistniałego stanu], żeby król i królowa bez dalszej zwłoki mogli odzyskać srebra, oraz o zadośćuczynienie (przy nadarzającej się okazji) wyrządzonej im krzywdzie.

Ani ja, ani nasi ludzie nie jesteśmy tacy, jakimi nas przedstawiają celnicy i ich wspólnicy, [sugerując] jakobyśmy mieli chcieć niesłusznie oszukać Jego Cesarską Mość na kilka guldenów podczas odprawy celnej. Przed dwoma laty, by ratować naszą ojczyznę w najcięższej potrzebie, wszystkie nasze [pieniądze], a także z tutejszego urzędu celnego ponad dziesięć tysięcy guldenów wiernie i w dobrej wierze przekazaliśmy do Wiednia. Tamci wraz z łaskawym prezydentem dworu [Wolfem] Jörgerem w imieniu Jego Cesarskiej Mości za trzy lub cztery miesiące najpóźniej zobowiązali się zrefundować koszty, wszystko jakoby było gotowe przed dwoma laty, jednak Jego Książęca Wysokość nie otrzymał do tej pory ani feniga.

Podobna sytuacja spotkała nas również tutaj w Urzędzie Skarbowym, dlatego też prosimy najposłuszniej Jego Cesarską Mość, aby najłaskawiej raczył nas wspomnieć, wiernych poddanych, którzy nikomu innemu nie są nic winni, i wydać rozporządzenie, żebyśmy wreszcie mogli otrzymać naszą wypłatę i nadal mogli służyć Jego Cesarskiej Mości najpokorniej tak jak do tej pory. W obliczu trwającej na Węgrzech rebelii ja, Philip Holbain, oraz mój zarządca, Stenzel Stefan, do Jego Cesarskiej Mości arcyksięcia i innych przesłaliśmy z Krakowa listy w celu ratowania miasta Neuperis oraz innych miast górskich znajdujących się w niemałym niebezpieczeństwie […]. Ponieważ sytuacja była już dość niepokojąca, przez naszego zarządcę panu pułkownikowi von Buchaimowi [Puchhaim] stosownymi zabiegami pomogłem przedostać się przez Polskę i dzięki jego przybyciu udało się ocalić miasto Neuperes i inne miejscowości górskie. Ze względu na tego rodzaju wsparcie oraz wszelkie inne, najwierniejsze i najposłuszniejsze posługi proszę najpokorniej i z cesarską wrodzoną austriacką łagodnością najłaskawiej wspomnieć Jego Cesarskiej Mości [o mnie]. Jego Cesarskiej Mości naszemu najłaskawszemu Panu polecam się na koniec najposłuszniej i najpokorniej,

Waszej Łaskawości najpokorniejszy sługa, Philip Holbain

[koperta]

Do Jego Łaskawości najszlachetniejszego Pana Leopolda von Strallendorffa

Najpokorniejsze, szczegółowe i zgodne z prawdą sprawozdanie oraz prośba

Philip Holbain

5. Wyjaśnienie, dlaczego polskie srebro zostało skonfiskowane w 1607 r. Autor zapewne związany ze służbami celnymi, Czeską Komorą lub władzami sądowymi, przypuszczalnie kopia załącznika do listu adresowanego do Zygmunta III i Konstancji Austriaczki, data nieznana.

Warum das Polnische Silber eingezogen.

1. Weil erst nach vergangener Einziehung des Königs Patente [erbracht] worden.

2. Das in solchem Patent nicht vermeldet, was in den 2 Fässern wäre.

3. Das zuvor allzeit bei des Königs durchführenden Sachen ein Paßbrief gewesen, wie neulich (und auch in der Polnischen Unruhe) auf 5 Faß Wein ein Patent gewesen.

4. Das des Königs Wappen an keinem Stück zu finden.

5. Das im Patent der Ort wohin, Nürnberg genannt wird, die Kaufleute aber im Supplicieren Augsburg, angegeben haben.

6. Das vermutlich, weil bemeldete adlige Wappen auf dem Silberwerk zu finden, auch des Holbeins und seines Weibes Privatsachen beigelegt. Es sei nur Kaufmannsgut, wie auch nur des Kaufmanns Holbeins Handelszeichen an Plahen und Fässern zu sehen ist.

7. *Dei notorinni*: Das Holbein und Consort[en] offene Silberl[äden] zu Krakau haben, und vielleicht von des Königs Hof Altsilber eingetauscht, und in des Königs Namen also Durchführen wollen.

8. Sei auch Bruchsilber dabei, welches bei Strafe aus dem Land zu führen verboten ist.

9. Das man lang hernach erst die Sachen von der Königin Gut angegeben hat. Variieren also die Bekenntnisse.

10. Weil sich Holbein so sehr in der Sache selbst bemühet mit Reisen das aber unnötig wäre, wenn es des Königs Sachen wären.

11. Und wenngleich das Silber vom Könige herkäme, so wäre es vielleicht dem Holbein an Geldes statt übergeben worden, und hätte doch ein Königliches Patent auch in solchem Fall sollen dabei sein.

[TŁUMACZENIE]

Dlaczego polskie srebra zostały skonfiskowane.

1. Ponieważ dopiero po dokonaniu konfiskaty [zostały przedstawione] patenty królewskie.

2. Ponieważ w takim patencie nie została zawarta informacja, co znajdowało się w dwóch beczkach.

3. Ponieważ wcześniej przez cały czas pośród rzeczy króla znajdował się paszport [Paßbrief], jak równocześnie [tak przecież] niedawno (a także podczas polskich niepokojów) znajdował się patent na pięć beczek wina.

4. Ponieważ na żadnym z przedmiotów nie znajdował się królewski herb.

5. Ponieważ w patencie pod miejscem przeznaczenia została podana Norymberga, natomiast kupcy w swojej prośbie wymienili Augsburg.

6. Skoro (prawdopodobnie) na srebrach – a także na dołączonych prywatnych rzeczach Holbaina i jego małżonki – znajdowały się wspomniane herby szlacheckie, a nadto jedynie znak handlowy kupca Holbaina był widoczny na płótnach opakowaniowych i na beczkach, przyjęto, że były to tylko towary kupców.

7. *Dei notorinni* [Bogu i światu wiadome jest]: ponieważ Holbain i Spółka posiadają otwarte sklepy ze srebrem w Krakowie, zaistniało podejrzenie, że być może wymienili oni stare srebra z królewskiego dworu i również chcieli je przewieźć w imieniu króla.

8. Były tam również zużyte srebra, których wywożenie z kraju jest zabronione pod groźbą kary.

9. Ponieważ dopiero o wiele później rzeczy królowej zostały zgłoszone. Zeznania różnią się.

10. Ponieważ Holbain we własnej osobie czynił wielkie starania, podróżując w tej sprawie – to jednak nie byłoby konieczne, gdyby były to rzeczy należące do króla.

11. A nawet jeśli srebro to pochodziłoby od króla, wówczas zaistniało podejrzenie, że zostało one przekazane Holbainowi zamiast pieniędzy; w takim wypadku również powinien jednak znajdować się przy nim królewski patent.

6. Lista zarekwirowanych w 1607 r. obiektów zaprezentowana Komorze Czeskiej przez pokojowca Zygmunta III (*valet de chambre*) Davida Riequesa 17 lipca 1609 r.

P[ilip] H[ol]B[ein]

	M[ark]	L[ot]	Q[uintel]
Ein silberner unvergoldeter großer Wasser-kessel wiegt	28.	8.	-
72 silberne unvergoldete große Schüsseln mit diesem Wappen, wiegen zusammen .... [Wappen A. R.]	259.	4.	-.
5 vergoldete Handbecken, und 5 Gießkannen wiegen zusammen	79.	-.	-.
Eine große, zum Teil vergoldete silberne Kanne	9.	6.	-.
Zwei vergoldete große Flaschen mit Panzerketten zusammen	24.	8.	-.
Item 4 silberne unvergoldete Fläschlein 2 größere, und 2 kleinere zusammen			
4 vergoldete große Schalen mit Füßchen	9.	-.	-.
1 vergoldeter Hahn wiegt	19.	8.	-.
1 große vergoldete Gallern mit einem Uhrwerk, und den eisernen Schlüssel zusammen	7.	9.	-.
Item 2 andere vergoldete Gallern zusammen	16.	-.	-.
1 viereckiger vergoldeter Kredenz-Teller			
2 vergoldete Jungfrauen, und 1 vergoldeter Cupido wiegen zusammen	12.	8.	-.
	10.	12.	-.
1 vergoldetes Lämpchen, und 1 vergoldetes Hirschlein wiegen zusammen	9.	4.	-.
2 vergoldete Fläschchen, und 1 vergoldetes Büchslein, in einem Futteral	5.	4.	-.
38 Corpora großer vergoldeter Becher aller-lei Sorten, samt jeglichen Deckeln, Füßen, und kleinen Zugehörungen, wiegen zusammen	2.	14.	-.
Bei solchem Silbergeschirr, hat sich befunden in 1 Pellein, 12 polnische gemaserte schlichte Decken von Baumwolle, und 1 goldfarbenes Stück Türkischer Macheyer	Mark	L[ot]	Q[uintel]
Hundgräb[ner]	499.	14.	- .
[Ke]stenberger *manu propria*			
Mathias *manu propria*			
Parman[k] *manu propria*			

[załącznik, lewa strona]

1607, den 21. April

Auf Durchlauchten Gnädigen den Herrn Böhmischen Kammer Räte ist im Zollfuß das eingelegene Silber[-] Contrabant so in zwei Fässern mit nebenstehendem Zeichen gewesen. Eröffnet. Inventiert und gewogen [...][29]. Diese 2 Verzeichnis sind zum Expedit geben worden den 28. März diesen [1]609. [Jahres] zwischen 11 und 12 zu mittag, In Beisein Herrn Rentmeisters und Herrn Trosten.

Inventarium des abgewogenen Silbergeschirrs so aus Polen heraus kommen.

[załącznik, prawa strona]

7. Juli 1609.
987 Mark
12 [Schilling]
1974
987
11844 [Schilling]

Dieses ist der Böhmischen Kammer durch den Polnischen Abgesandten Herrn David Rieques überbracht worden den 17ten Juli Anno Domini 1609. In Herrn Ober-Hauptmanns Behausung praesentiert: Herrn Ober-Hauptmann Herrn Kammer Prokurator Herrn Trost Herrn Poldy[mar]sky, beide [Eskorte].

Valet de chambre David Rieques 17th July 1609.

[TŁUMACZENIE]

P[hilipp] H[ol]B[ein] [monogram kupiecki Philippa II Holbeina]

	Grzywny	Łuty	Kwintale
Srebrny, niepozłacany duży czajnik na wodę waży	28	8	-
72 srebrnych, niepozłacanych dużych mis z tym herbem,			
ważą razem	259	4	-
[rysunek herbu Anny Habsburżanki z inicjałami *AR*]			
5 pozłacanych mis do mycia rąk i 5 nalewek waży razem	79	-	-
Duży, częściowo pozłacany dzban ze srebra	9	6	-
Dwie pozłacane duże flasze z łańcuchami pancerzowymi, razem	24	8	-
Item 4 srebrne, niepozłacane buteleczki,			
2 większe i 2 mniejsze, razem	9	-	-
4 pozłacane duże patery na nóżkach	19	8	-
1 pozłacany kogut [oryg. *Hahn* – kurek?] waży	7	9	-
1 duża pozłacana galera z zegarem i żelaznymi kluczami, razem	16	-	-
Item 2 inne pozłacane galery, razem	12	8	-
1 kwadratowy pozłacany talerz kredensowy	10	12	-
2 pozłacane figurki panien i 1 pozłacany kupidyn ważą razem	9	4	-

[29] Fragment nieczytelny: *hält in alten wie Nehet*?

1 pozłacana lampka i 1 pozłacany jelonek ważą razem	5	4	-
2 pozłacane buteleczki i 1 pozłacana puszeczka w futerale	2	14	-
38 sztuk dużych pozłacanych kufli wszelkiego rodzaju, wraz z najróżniejszymi pokrywami, nóżkami i drobnymi akcesoriami ważą razem	499	14	-

Wspomniane naczynia srebrne były w skórzanym worku, w 12 polskich, prosto zdobionych kocach bawełnianych oraz w jednym barwionym na złoto tureckim muchajerze.

[podpisy:]
Hundgräb[ner]
[Ke]stenberger *manu propria*
Mathias *manu propria*
Parman[k] *manu propria*

[załącznik, lewa strona]
21 kwietnia 1607.

W Czeskiej Komorze Celnej znalazło się zdeponowane srebro najjaśniejszego, najłaskawszego Pana, kontrabanda w dwóch beczkach oznaczonych symbolem. Beczki otwarto. Przeprowadzono inwentaryzację i zważono […].

Te dwa spisy zostały przekazane do wysyłki dnia 28 marca 1609 r., pomiędzy godziną 11 a 12 w południe, w obecności pana Rentmeistersa i Pana Trostena.

Inwentarz zważonych naczyń srebrnych pochodzących z Polski.

[załącznik, prawa strona]
7 lipca 1609

987 grzywien
12 [szylingów]
1974
987
11844 [szylingów]

Zostało przekazane Czeskiej Komorze przez polskiego wysłannika, pana Davida Riequesa, dnia 17 lipca Anno domini 1609. Zaprezentowane w domostwie naczelnika:
Herrn Ober-Hauptmann (Naczelnik)
Herrn Kammer Prokurator (Prokurator Komory)
Herrn Trost
Herrn Poldy[mar]sky,
obaj [eskorta].

7. Zatwierdzona i zlecona przez Rudolfa II opłata karna na rzecz Ich Królewskich Mości z Polski, na poczet wciąż jeszcze nieopłaconej wysyłki zwrotnej srebra z dnia 7 lipca 1609 r.

Die Römisch Kaiserliche, auch die zu Ungarn und Böhmen Königliche Majestät etc. Unser allergnädigster Herr, haben auf untertänigste Ansuchung [des] Königlich Polnischen Abgesandten, wegen deren nachständigen Silber Erstattung, Achtzehen Tausend Thaler allergnädigst bewilligt, Der Böhmischen Kammer hiermit gnädig so und ernstlich anbefohlen, ernannte Achtzehen Tausend Thaler an jetzt gedachtem Bevollmächtigten Abgesandten bar ohne weiteren Verzug zuerlegen.

Datum auf dem Schloß Prag den 7. Juli Anno 1609.

Rudolff

[TŁUMACZENIE]

Cesarz Rzymski oraz Jego Królewska Mość król Węgier i Czech etc., nasz Najłaskawszy Pan, w odpowiedzi na najpokorniejszą prośbę wysłannika polskiego króla, dotyczącą niedokonanego zwrotu sreber, najłaskawiej zatwierdził kwotę osiemnastu tysięcy talarów, niniejszym łaskawie i surowo nakazał Czeskiej Komorze wydać w gotówce wspomniane osiemnaście tysięcy talarów wymienionemu niniejszym pełnomocnikowi i wysłannikowi bez jakiejkolwiek dalszej zwłoki. Dane na zamku w Pradze 7 lipca 1609 r.

Rudolf [podpis cesarza]

STRESZCZENIE

W 1607 r. cesarscy urzędnicy pod zarzutem niezapłacenia cła zatrzymali na granicy z Rzecząpospolitą srebro stołowe polskiego dworu, będące pod pieczą złotnika Philippa II Holbeina (1553–1632). Artysta na zlecenie królowej Konstancji miał przerobić naczynia paradne w większości należące jeszcze do zmarłej w 1598 r. Anny Habsburżanki oraz dary od przedstawicieli polskiej szlachty, w tym zastawę wykorzystywaną podczas przyjmowania posłów moskiewskich w 1602 r. Chodziło o przetworzenie sreber „na sposób bardziej wytworny lub na modę norymberską bądź augsburską". Zbiór składał się m.in. z 72 srebrnych dużych mis z herbem Anny Habsburżanki, 38 kufli, 5 kompletów mis z nalewkami, 8 srebrnych buteleczek, 2 większych flasz na łańcuchach, 4 pozłacanych pater, srebrnego dzbana (częściowo pozłacanego), talerza kredensowego i miednicy. Kolekcja obejmowała także późnomanierystyczną galanterię stołową – w typie trzech dekoracyjnych galer, grupy figuralnej z pannami i kupidynem, lampki z motywem jelonka, pozłacanego koguta.

Sposób na rozwiązanie problemu znaleziono dopiero latem 1609 r., a większość spośród skonfiskowanych artefaktów dowieziono do miejsca przeznaczenia. Cesarsko-wazowski spór w latach 1607–1609 z pewnością stanowił pochodną antagonizmów między coraz bardziej popadającym na zdrowiu Rudolfem II a jego bratem Maciejem Habsburgiem.

Holbein już w 1605 r. jako *S.R.M. jubilerus* był obecny w Krakowie, gdzie prowadził z żoną „otwarte sklepy ze srebrem". Z czasem podpisywał się jako „Philipp Holbein, Ich Królewskich Mości w Polsce i w Szwecji nadworny sługa i agent w Augsburgu". Pośredniczył m.in. w nabywaniu przez Zygmunta III obiektów jubilerskich. Najprawdopodobniej to dzięki protekcji polskiego władcy złotnik wszedł w grono sług cesarza Rudolfa II, a następnie – Macieja.

Publikowane teksty źródłowe z Národní archiv w Pradze to jedynie ważne wyimki dotyczące sporu o królewskie srebro. Całość dokumentacji liczy przynajmniej 53 dokumenty i obejmuje listy Zygmunta i Konstancji Austriaczki (do Marii Anny Bawarskiej, cesarza, arcyksiążąt Ferdynanda, Macieja oraz Leopolda Tyrolskiego, do radców, sędziów i asesorów Czeskiej Komory), korespondencję i patenty Holbeina oraz dworskich posłańców, wreszcie pisma Rudolfa II i odpisy akt jego urzędników.

SŁOWA KLUCZOWE: Zygmunt III, Konstancja Austriaczka, Rudolf II, Philipp II Holbein, srebro stołowe, Augsburg, Kraków

SUMMARY

PHILIPP II HOLBEIN – GOLDSMITH AND ART AGENT TO SIGMUND III IN LIGHT OF DOCUMENTS FROM THE NÁRODNÍ ARCHIV IN PRAGUE

In 1607, on pretext of unpaid customs duty, on the border with the Polish-Lithuanian Commonwealth of imperial officials confiscated silver tableware of the Polish royal court, entrusted to the care of goldsmith Philipp II Holbein (1553–1632). Commissioned by Queen Constance, the artist was to rework the ceremonial vessels, most of which had formerly belonged to Anna Habsburg (d. 1598), and gifts from representatives of Polish nobility. The silverware were to be "refined or reworked in a Nuremberg or Augsburg fashion". The set was made up of e.g. 72 silver large bowls bearing the coat of arms of Anna Habsburg, 38 tankards, 5 sets of bowls with pitchers, 8 silver flasks, 2 bigger flasks on chains, 4 gilt serving plates, a silver ewer (partially gilt), a cupboard plate, and a water kettle. The collection moreover included late Mannerist tableware, such as three decorative galleys, a figural group with virgins and the Cupid, a lamp with the motif of a deer, and a gilt rooster.

A way out of the problem was found only in the summer of 1609, and most of the confiscated artefacts reached their destination. The dispute between the emperor and the king, taking place in the period 1607–1609, was no doubt indirectly triggered by the antagonisms between increasingly sick Rudolf II and his brother Matthias Habsburg.

As early as 1605, as *S.R.M. jubilerus*, Holbein was present in Krakow, where together with his wife he ran "open shops with silverware". In time, he would sign documents as "Philipp Holbein, Their Royal Highnesses in Poland and Sweden court servant and agent in Augsburg". He was an intermediary e.g. during Sigmund III's acquisition of jeweller's items. It was most likely thanks to the recommendation by the Polish king that the goldsmith started to render his services to Emperor Rudolf II and then of Matthias.

Published original records from the Národní archiv in Prague are but significant excerpts concerning the dispute about the royal silverware. The entire file includes at least 53 documents of letters of Sigmund and Constance of Austria (to Maria Anna of Bavaria, the emperor, archdukes Ferdinand, Matthias and Leopold of Tirol, and to councillors, judges and judicial associates of the Bohemian Customs Chamber), the correspondence and patents of Holbein and court envoys, finally letters by Rudolf II and copies of his officials' files.

KEY WORDS: Sigmund III, Constance of Austria, Rudolf II, Philipp II Holbein, silver tableware, Augsburg, Krakow

BIBLIOGRAFIA / REFERENCES

ŹRÓDŁA RĘKOPIŚMIENNE
Biblioteka Kórnicka PAN w Kórniku, MS 292.
Biblioteka Książąt Czartoryskich w Krakowie, rkps 100.
Biblioteka Raczyńskich w Poznaniu, rkps 378.
Národní archiv w Pradze, sygn. SM-Cizina, III-IV 2682.
Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Skarbu Koronnego, Rachunki Królewskie 337.
Biblioteka Narodowa, rkps III 3087.

ŹRÓDŁA DRUKOWANE
The House of Vasa and the House of Austria. Correspondence from the Years 1587 to 1668, t. 1: *The Times of Sigismund III, 1587–1632*, red. R. Skowron, Katowice 2016.
Rokosz Zebrzydowskiego: materyały historyczne poprzedzone przedmową i rozprawą pod tytułem Konfederacya i rokosz w dawnem prawie państwowem polskiem, wyd. A. Rembowski, Warszawa 1893.

OPRACOWANIA
Chrościcki J.A., *Diplomazia e credito bancario. Rubens, Breugel dei Velluti e re di Polonia*, w: *Rubens dall'Italia all'Europa*, red. C. Limentani Virdis, F. Bottacin, Vicenza 1992, s. 95–112.
Ciechanowiecki A., *Złotnicy czynni w Krakowie w latach 1600–1700*, Buenos Aires 1974.
Gdzie Wschód spotyka Zachód. Portrety osobistości dawnej Rzeczypospolitej 1576–1763, kat. wyst., red. J. Malinowski, Warszawa 1993.
Leitsch W., *Augsburskie wyroby ze złota i srebra oraz dwór królewski za panowania Zygmunta III*, w: *Świat ze srebra. Złotnictwo augsburskie od XVI do XIX w. w zbiorach polskich*, kat. wyst., red. J. Żmudziński, A. Saratowicz, Kraków 2005, s. 31–33.

Leitsch W., *Das Leben am Hof König Sigismunds III. von Polen*, t. 1–4, Wien 2009.
Letkiewicz E., *Klejnoty w Polsce. Czasy ostatnich Jagiellonów i Wazów*, Lublin 2006.
Ruszczycówna J., *Portrety Zygmunta III i jego rodziny*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Warszawie", t. 12, 1969, 1, s. 151–269.
Seling H., *Kunst der Augsburger Goldschmiede 1529–1868*. *Meister, Marken, Beschauzeichen*, t. 3, München 1980.
Skarby Kremla. Dary Rzeczypospolitej Obojga Narodów, kat. wyst., red. N.W. Raszkowan, I.A. Zagorodniaja, A. Saratowicz-Dudyńska, Zamek Królewski w Warszawie, Warszawa 1998.
Tomkowicz W., *Przyczynki do historyi kultury Krakowa w pierwszej połowie XVII wieku,* Lwów 1912.
Żukowski J., *Infantka Anna Katarzyna Konstancja i kultura artystyczno-kolekcjonerska dworu wazowskiego*, „Biuletyn Historii Sztuki", t. 89, 2017, nr 2, s. 233–310.
Żukowski J., *Portret konny Zygmunta III w Weimarze. Nieznany rysunek przygotowawczy do ryciny Wolfganga Kiliana*, „Kronika Zamkowa. Roczniki", 2016, 3 (69), s. 7–58.
Żukowski J., *Zygmunt III przy tokarce, czyli wielki* dilettante *na polskim tronie*, „Mówią Wieki", 2016, 7 (678), s. 18–21.

Dr Jacek Żukowski, historyk sztuki, kostiumolog, badacz wazowskiej kultury dworskiej oraz ikonografii władzy, pracownik Ośrodka Sztuki Zamku Królewskiego w Warszawie – Muzeum. Autor prawie 40 artykułów naukowych i książek: *Sąd nad arianami w Kieleckim Pałacu Biskupów Krakowskich* oraz *Żądza chwały. Władysław IV Waza w ikonografii performatywnej*, współredaktor publikacji zbiorowej *Art of the Southern Netherlands, Gdańsk and the Polish-Lithuanian Commonwealth*.